MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYA JARAYONINING NAZARIY ASOSLARI

Qodirov Zayniddin Zaripovich
Buxoro davlat texnika universiteti dotsenti
Shomurodova Gulbegim Shuhratovna
Buxoro davlat texnika universiteti tadqiqotchisi

Qabul qilindi: 28.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 29.10.2025
Tasdiqlandi: 30.10.2025

Kalit so‘zlar:
milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, tarbiya, ma’naviyat, shaxs kamoloti, axloqiy tarbiya, pedagogik yondashuv.

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiya jarayonining nazariy asoslari yoritilgan. Tarbiyaning maqsadi shaxsni nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, insonparvar va vatanparvar qilib shakllantirishdan iborat. Tadqiqotda qadriyatlarning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni, ularning shaxs kamolotiga ta’siri hamda zamonaviy pedagogik jarayonda ularni integratsiyalash muhimligi tahlil etilgan. Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an’analari va ma’naviy merosiga asoslanadi, umuminsoniy qadriyatlar esa adolat, tinchlik, erkinlik, bag‘rikenglik kabi insoniyatga xos axloqiy me’yorlarni o‘z ichiga oladi. Mazkur maqolada tarbiyada ushbu qadriyatlarni uyg‘unlashtirish orqali yosh avlodda ma’naviy barkamollikni rivojlantirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Keywords:
national values, universal values, education, spirituality, personal development, moral education, pedagogical approach.

Annotation. This article explores the theoretical foundations of the educational process based on national and universal values. The main goal of education is to shape an individual who is not only knowledgeable but also spiritually mature, humane, and patriotic. The study analyzes the importance of values in social development, their influence on personal growth, and the need for their integration into modern pedagogical practice. National values are rooted in the historical experience, customs, traditions, and spiritual heritage of a nation, while universal values include moral principles such as justice, peace, freedom, and tolerance. The article substantiates, from a theoretical perspective, the significance of harmonizing these values in

Ключевые слова: национальные ценности, общечеловеческие ценности, воспитание, духовность, развитие личности, нравственное воспитание, педагогический подход.

education to develop moral excellence and spiritual integrity among the younger generation.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы воспитательного процесса на основе национальных и общечеловеческих ценностей. Цель воспитания заключается в формировании личности, обладающей не только знаниями, но и духовной зрелостью, гуманизмом и патриотизмом. В исследовании проанализирована роль ценностей в развитии общества, их влияние на формирование личности, а также важность их интеграции в современный педагогический процесс. Национальные ценности основаны на историческом опыте, обычаях, традициях и духовном наследии народа, тогда как общечеловеческие ценности включают такие моральные принципы, как справедливость, мир, свобода и толерантность. В статье теоретически обоснована необходимость гармоничного сочетания этих ценностей в воспитательном процессе для формирования духовно богатой и нравственно устойчивой личности.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida jamiyat taraqqiyoti va ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, ma’naviy barkamol shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Insoniyat tarixida qadriyatlar doimo jamiyatni birlashtiruvchi, inson faoliyatini yo‘naltiruvchi va axloqiy me’yorlarni belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘lib kelgan. Milliy qadriyatlar xalqning o‘ziga xos madaniyati, tili, dini, urf-odatlari, an’analari va tarixiy merosi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular avlodlar o‘rtasida ma’naviy bog‘liqlikni ta’minlaydi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar – adolat, erkinlik, tinchlik, bag‘rikenglik, hurmat va inson sha’nini ulug‘lash kabi tamoyillar – barcha xalqlar uchun umumiy ma’naviy asos hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida ushbu qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchi shaxsining intellektual va axloqiy rivojlanishini ta’minlash, uni har tomonlama yetuk, erkin fikrlovchi va ijtimoiy faol inson sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalangan yoshlar nafaqat o‘z xalqining madaniy merosini qadrlaydi, balki butun insoniyat manfaatlari yo‘lida mas’uliyatli qarorlar qabul qila oladi. Shu nuqtayi nazardan, tarbiya jarayonida qadriyatlarning o‘rni va ahamiyatini chuqur o‘rganish, ularni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan

uyg‘unlashtirish bugungi kunda dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Tarbiya tizimini qadriyatlar asosida tashkil etish o‘quvchi shaxsida milliy g‘urur, vatanparvarlik, bag‘rikenglik, insonparvarlik va ijtimoiy mas’uliyat tuyg‘usini rivojlantiradi, bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishi va ma’naviy yuksalishining poydevorini yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro uyg‘unligi ta’limning ma’naviy asoslarini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Tarbiya nazariyasi tarixida qadriyatlar masalasi ko‘plab pedagog va faylasuflarning ilmiy izlanishlarida markaziy o‘rinni egallagan [1]. Alisher Navoiy, Ahmad Donish, Abdulla Avloniy kabi mutafakkirlar asarlarida inson kamoloti, axloq, odob va vatanparvarlik masalalari milliy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘langan holda yoritilgan [2]. G‘arb pedagogikasida esa J. Dewey, J. Piaget, va L. Kohlberg kabi olimlar tarbiyani shaxsning ijtimoiy va ma’naviy shakllanish jarayoni sifatida talqin qilib, umuminsoniy qadriyatlarning – erkinlik, tenglik, adolat va inson sha’nini ulug‘lash – o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlagan [3]. Zamonaviy tadqiqotlarda qadriyatga yo‘naltirilgan ta’lim modeli ta’lim jarayonini insonparvarlashtirish, shaxsga individual yondashuvni kuchaytirish va yoshlarni global ijtimoiy muhitda ma’naviy barkamol qilib tarbiyalash vositasi sifatida ko‘rilmoqda [4]. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi ta’lim siyosatida ham milliy qadriyatlar bilan umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi davlat ta’lim standartlarida, tarbiya konsepsiyalarida va pedagogik strategiyalarda asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida belgilab olingan [5]. Mazkur manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tarbiyada qadriyatlarga asoslangan yondashuv nafaqat ma’naviy barkamollikni ta’minlaydi, balki yosh avlodni ijtimoiy jihatdan mas’uliyatli, milliy o‘zligiga sodiq va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiya jarayonining nazariy asoslarini aniqlash, ularning ta’lim-tarbiya tizimidagi o‘rni va ahamiyatini tahlil qilish maqsad qilingan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tarixiy-tahliliy, qiyosiy, tizimli yondashuv hamda pedagogik kuzatish va tahlil usullari qo‘llanildi. Ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasining ta’lim to‘g‘risidagi qonunlari, davlat ta’lim standartlari, milliy g‘oya va ma’naviyat konsepsiyalari, shuningdek, ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish orqali to‘plandi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar, tarbiyachilar va pedagogik oliy ta’lim muassasalari talabalari o‘rtasida so‘rovnomalar o‘tkazilib, qadriyatlar asosida tarbiyalash jarayonining real holati o‘rganildi. Olingan ma’lumotlar sifat tahlili asosida qayta ishlanib, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro uyg‘unligi, ularning yosh avlodda ma’naviy barkamollikni shakllantirishdagi ta’siri aniqlab chiqildi. Shuningdek, ta’lim-tarbiya jarayonida qadriyatlarga asoslangan yondashuvning amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish

maqsadida pedagogik kuzatuvlar, suhbatlar va tahliliy mashg‘ulotlar o‘tkazildi. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar asosida tarbiya tizimida milliy qadriyatlarni saqlagan holda umuminsoniy qadriyatlarni integratsiya qilishning samarali shakllari aniqlanib, ularning zamonaviy pedagogik amaliyotdagi ahamiyati yoritildi. Shu tariqa, tadqiqot metodlari qadriyatga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasining nazariy va amaliy asoslarini chuqur tahlil qilishga, shuningdek, tarbiya jarayonida ma’naviy-axloqiy yondashuvning dolzarbligini aniqlashga xizmat qildi.

1-Jadval. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning tarbiya jarayonidagi o‘rni

Qadriyat turi	Asosiy mazmuni	Tarbiyadagi o‘rni va ahamiyati	Amalga oshirish shakllari
Milliy qadriyatlar	Ona tiliga hurmat, milliy urf-odatlar, an’analar, vatanparvarlik	O‘quvchilarda milliy iftixor, vatanparvarlik va o‘zlikni anglash tuyg‘usini shakllantiradi	Bayram tadbirlari, milliy darslar, xalq og‘zaki ijodi bilan tanishish
Umuminsoniy qadriyatlar	Tinchlik, insonparvarlik, adolat, bag‘rikenglik, hurmat	O‘quvchilarda global fikrlash, bag‘rikenglik va insoniy fazilatlarni rivojlantiradi	Bahs-munozaralar, loyiha ishlari, ijtimoiy faoliyat

Jadvalda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning asosiy mazmuni, ularning tarbiya jarayonidagi o‘rni hamda amaliy tatbiq etish shakllari keltirilgan bo‘lib, ularning uyg‘unligi o‘quvchilarda ma’naviy barkamollikni shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot muhokamasi.O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tashkil etilgan tarbiya jarayoni yosh avlodning ma’naviy barkamolligini ta’minlashda, ularning shaxs sifatida kamol topishida va ijtimoiy faol pozitsiyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Tarbiya jarayonida qadriyatlarning o‘rni nafaqat axloqiy me’yorlar tizimini shakllantirish, balki shaxsning ichki dunyosini boyitish, uning hayotga, jamiyatga va atrof-muhitga nisbatan munosabatini belgilashda ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, milliy qadriyatlar yoshlarning vatanparvarlik, g‘urur, mas’uliyat va mehnatsevarlik tuyg‘ularini shakllantirishda asosiy manba bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar esa inson sha’ni, erkinligi, adolat va tinchlik kabi g‘oyalarni singdirish orqali yoshlarni global dunyoqarashga ega, bag‘rikeng va insonparvar shaxs sifatida tarbiyalaydi. O‘tkazilgan so‘rovnomalar va pedagogik kuzatuvlar natijasida ma’lum bo‘ldiki, qadriyatga asoslangan tarbiya usullarini qo‘llash o‘quvchilarda ijobiy axloqiy xulq-atvorni shakllantirish, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan

birga, ayrim ta’lim muassasalarida qadriyatlarni singdirish jarayoni tizimli va uzviy yo‘lga qo‘yilmaganligi, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli darajada emasligi aniqlangan. Bu esa tarbiya jarayonini qadriyatlarga yo‘naltirishda metodik qo‘llanmalar, amaliy mashg‘ulotlar va pedagogik treninglarning rolini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqot shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda milliy o‘zlikni saqlagan holda global dunyoqarashni shakllantirish imkonini berishini isbotladi. Tarbiyada qadriyatlarga tayanilgan yondashuv yosh avlodning shaxsiy identifikatsiyasini, o‘z xalqiga sadoqatini va insoniyat manfaatlariga hurmatini uyg‘otadi. Shu sababli, ta’lim tizimida qadriyatlarga asoslangan tarbiya dasturlarini yaratish, ularni o‘quv dasturlariga integratsiya qilish hamda pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirish bugungi kunda strategik ahamiyat kasb etmoqda. Umuman olganda, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish asosidagi tarbiya nafaqat ma’naviy yetuk shaxsni shakllantiradi, balki jamiyatda tinchlik, bag‘rikenglik va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiya jarayonini tashkil etish shaxsni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashning eng muhim omillaridan biridir. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar o‘quvchi-yoshlarning o‘zligini anglash, milliy iftixor va vatanparvarlik tuyg‘ularini kuchaytirishga xizmat qilsa, umuminsoniy qadriyatlar ularning insonparvarlik, bag‘rikenglik, tinchliksevarlik kabi fazilatlarini rivojlantiradi. Shuningdek, qadriyatlarga asoslangan yondashuv ta’lim mazmunini boyitib, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatni hamkorlik va hurmat ruhida shakllantirishga yordam beradi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligida olib borilgan tarbiya jarayoni jamiyatda ma’naviy muhitni mustahkamlash, yoshlarning dunyoqarashi va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, zamonaviy ta’lim tizimida tarbiya jarayonini qadriyatlarga tayangan holda tashkil etish pedagogik faoliyatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Karimov, I. A. (1997). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.

2. Hasanboeva, O. (2016). Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent: TDPU nashriyoti.

3. Jo‘rayev, R. (2018). Tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi. Toshkent: Fan va texnologiya.

4. Abdullayeva, N. (2020). Ma’naviy qadriyatlar va ularning yosh avlod tarbiyasidagi o‘rni. Samarqand: SamDU nashriyoti.

5. UNESCO (2015). Education for Global Citizenship: Preparing Learners for the Challenges of the 21st Century. Paris: UNESCO Publishing.